

Deze wereld is geen ergernis waard: Biografie Roger Van de Velde

JORIS CASSELMAN^a

VAN PELT, E. (2020). *Deze wereld is geen ergernis waard: Biografie Roger Van de Velde*. Vrijdag.

Panopticon, 42 (2), 203-207
© 2021 Maklu | ISSN 0771-1409 | Maart 2021

^a Professor emeritus, KU Leuven

Op 30 mei 1970 zakte Roger Van de Velde in elkaar op het terras van Brasserie André in de Antwerpse Statiestraat. Bij aankomst in het ziekenhuis was hij al overleden. Zo eindigde het leven van de 45-jarige Roger Van de Velde (1925-1970) kort na zijn negende voorwaardelijke invrijheidstelling als geïnterneerde. In de media was er opvallend veel aandacht voor zijn vlijmscherpe kritiek op het Belgisch interneringssysteem in zijn boek 'Recht op antwoord' van 1969.

1. SAMENVATTING

Roger Van de Velde is geboren op 13 februari 1925 in Boom, waar zijn ouders een wijn- en likeurhandel *Le Condor* uitbaten. Wanneer Roger zeven jaar oud is, overlijdt zijn vader na een buikvliesontsteking. Drie broers van zijn vader nemen *Le Condor* over, maar zijn moeder blijft aandeelhoudster. Zij hertrouwt met Louis Eyckmans die werkt als bediende in het reclamebureau van Alfons De Ridder (beter bekend als schrijver Willem Elsschot). Na de geboorte van een zoon Guy wordt Roger samen met zijn jongere broer André naar het *Pensionnat Saint-Ferdinand* in Jemappes gestuurd. Daar moet hij leren leven met de strenge leefregels van een groot internaat. Roger kan vrij goed opschieten met zijn stiefvader, die echter ernstige alcoholproblemen ontwikkelt met een echtscheiding tot gevolg.

Als jongeling is Roger erg geïnteresseerd in literatuur. Hij schrijft enkele gedichten en wat proza. Hij stuurt het regelmatig op naar Willem Elsschot die hem aanmoedigt en hem later steeds zal blijven steunen.

In 1946 start hij met zijn legerdienst. Dit is een tweede ervaring met een streng hiërarchisch systeem en strakke regels. Hij loopt verschillende keren tegen de lamp wegens alcoholmisbruik. Onmiddellijk na zijn legerdienst, in 1947, huwt hij met Rosa Verboven. Een paar maanden later bevalt zij van een dochter Thérèse. Kort daarop kan Roger, dankzij de aanbeveling van Willem Elsschot, als journalist aan de slag bij *De Nieuwe Gazet* in Antwerpen. Het bevalt hem enorm. Eerst is hij sportjournalist, later verzorgt hij algemene berichtgeving. Hij is een scherpe observator en maakt bij voorkeur reportages over mensen die leven aan de rand van de samenleving. Hij rookt veel en verzet een stevige pint.

In 1949 overlijdt zijn tweede dochter Agnes één maand na haar geboorte. Dit komt hard aan. In hetzelfde jaar heeft hij last van pijnlijke buikkrampen en ondergaat een dringende

heelkundige ingreep voor een maagperforatie. In 1950 breidt zijn gezin uit met zoon Max en in 1951 volgt een tweede zoon Luc. In 1953 ondergaat hij een tweede maagoperatie. Door zijn excessief alcoholmisbruik riskeert hij serieuze problemen. In 1957 wordt hij driemaal na elkaar veroordeeld voor dronken rijden en loopt een rijverbod op voor enkele weken.

In 1958 verhuist hij met zijn gezin naar een sociaal appartement op het Antwerpse Kiel in één van de zogenaamde 'Potenblokken'. Hij voelt er zich niet echt thuis. Bij een ernstig verkeersongeval met verschillende lichamelijke letsels volgt een ziekenhuisopname en vier maanden werkonbekwaamheid. Daarna gaat hij niet terug werken bij *De Nieuwe Gazet*. Hij start als vertegenwoordiger voor *Le Condor*, die financiële problemen kent. Dit betekent uiteraard de kat bij de melk zetten. Al in 1959 start hij opnieuw bij *De Nieuwe Gazet*. Hij ondervindt andermaal erge maaglast en in afwachting van een derde maagoperatie schrijft de huisarts Palfium voor als pijnstillert. Palfium (dextromoramide) is een synthetisch geneesmiddel verwant aan de opiaten, pas op de markt gebracht door Janssen Pharmaceutica in Beerse. Op korte tijd maakt Palfium internationaal furore als zeer krachtig en niet verslavend pijnstillend middel. Vrij vlug blijkt dat het wel zeer verslavend werkt (VARENNE, 1971). Palfium geeft Roger Van de Velde een zeer zalig gevoel. Om hetzelfde effect te blijven ondervinden drijft hij de dosis regelmatig op. Palfium wordt in België in 1960 op de lijst van de verdovende middelen geplaatst. De onweerstaanbare drang naar grote hoeveelheden Palfium brengt Roger Van de Velde ertoe Palfium zelf bij te schrijven op voorschriften afgeleverd door verschillende artsen. Hij steelt ook blanco voorschriften die hij zelf invult op naam van fictieve begunstigen. Intussen laat hij regelmatig steken vallen op het werk. Zijn teksten worden door collega's bijgesteld.

Bij een alcoholcontrole op de weg in 1961 stelt de politie niet alleen vast dat hij dronken aan de linkerkant van de baan aan het rijden was, maar ontdekt ook in zijn wagen een aantal blanco geneesmiddelenvoorschriften. Dit geeft aanleiding tot een aanhouding en een overbrenging naar de Antwerpse gevangenis. Hij doet beroep op Willy Calewaert, een succesvol advocaat die later trouwens senator en minister zal worden. Roger Van de Velde kende hem doordat hij hem als journalist regelmatig had geïnterviewd voor *De Nieuwe Gazet*. Bij het verschijnen voor de Raadkamer bepleit Willy Calewaert, op basis van een summier uitgevoerd psychiatrisch deskundigenonderzoek, de ontoerekeningsvatbaarheid op het moment van de gepleegde feiten en de toerekeningsvatbaarheid na het 'afkicken' in de gevangenis. Hoewel dit de voorwaarden zijn voor een buitenvervolginstelling – een gerechtelijke uitspraak die destijds zeer uitzonderlijk was – gaat de Raadkamer toch akkoord. Daardoor komt Roger Van de Velde vrij na amper drie weken gevangenisverblijf. Korte tijd nadien laat hij zich wel opnemen in een privékliniek *Sans Soucis* te Jette. Dit doet vermoeden dat hij, op advies van zijn advocaat, voor de Raadkamer heeft beloofd om zich vrijwillig te laten opnemen voor behandeling. Na zeven weken weinig specifieke behandeling mag hij terug naar huis. Hij kan slechts enkele dagen zonder Palfium. Via het Stuivenbergziekenhuis komt hij opnieuw terecht in de gevangenis van Antwerpen. Op 7 februari 1962 krijgt hij een interneringsmaatregel opgelegd voor een periode van 5 jaar. Dit was in die tijd de minst zware maatregel want perioden van 10 of 15 jaar kwamen vaak voor. Toch zal Roger Van de Velde pech hebben want door een nieuwe interneringswet van 1 juli 1964 wordt elke interneringsmaatregel van onbepaalde duur.

Zijn interneringsloopbaan zal dramatisch verlopen. Hij komt aanvankelijk terecht in de interneringsinstelling van Doornik, die destijds een bijzonder negatieve reputatie kende. In de loop van de volgende acht jaar zal hij tot negenmaal toe na een aantal maanden voorwaardelijk op proef vrijgesteld worden. Afgezien van éénmaal dat hij acht maanden vrij op proef bleef wordt hij meestal na zeer korte tijd weer van zijn vrijheid beroofd wegens herval in zijn verslaving. Zo verblijft hij het grootste deel van de tijd in een penitentiaire instelling zonder enige vorm van specifieke behandeling voor zijn verslaving. Hij wordt na een beslis-

sing van de Commissie ter Bescherming van de Maatschappij (CBM) vanuit de psychiatrische annex van de gevangenis van Antwerpen verwezen naar verschillende internerings- oorden, dus verblijft hij niet alleen in Doornik maar ook in Merksplas en Turnhout. Enkele korte verblijven in een psychiatrisch ziekenhuis zowel in Antwerpen (Stuivenberg) als in Mortsels en in Boechout doorbreken de vicieuze cirkel van de verslaving niet. Al die tijd laat zijn vrouw Rosa hem niet vallen. Ook zijn moeder brengt hem af en toe bezoek.

Tijdens de opeenvolgende opsluitingen wordt zijn schrijfdrang aangewakkerd. Bij de uitgever Bruna publiceert hij in 1966 'Galgenaas', een bundel kortverhalen over mensen in een gevangenisituatie. 'Galgenaas' wordt zeer gunstig onthaald in de schrijverswereld. Maar de penitentiaire overheid legt hem meteen het verbod op teksten te publiceren, zelfs tijdens perioden van voorwaardelijke invrijheidstelling. Hij blijft er echter in slagen om teksten in kleine afleveringen buiten te smokkelen. De meest ingenieuze wijze bestaat erin dat hij beschreven papiersnippers in lege sigarettenpakjes stopt die hij tijdens het bezoek uitwisselt voor gewone pakjes sigaretten.

Zo volgt er in 1967 een tweede bundel 'De slaapkamer' uitgegeven bij Manteau. Dit keer gaat het allemaal over vrouwen met onder meer een beklijvend pareltje 'Jammer voor het kind'. In 1969 publiceert hij bij Manteau andermaal een bundel gevangenisverhalen 'De knetterende schedels'. Dit wordt door velen als zijn beste werk beschouwd. In hetzelfde jaar 1969 verschijnt 'Recht op antwoord' bij Sonnevile. Het is een pamflet met een vlijmscherp pleidooi tegen censuur en tegen het Belgisch interneringssysteem. Bevriende schrijvers starten een protestbeweging en sturen een petitie met handtekeningen naar het ministerie van Justitie. Alphonse Vranckx, destijds minister van Justitie, bezoekt Roger Van de Velde in Merksplas. Kort nadien, op 3 april 1970, wordt Roger Van de Velde terug voorwaardelijk vrij op proef gesteld. Een afspraak wordt gemaakt voor een vrijwillige opname op 4 juni in de Amsterdamse Jellinek kliniek voor de behandeling van zijn verslaving. Maar zoals vermeld in de inleiding overlijdt Roger Van de Velde op 30 mei. Alles wijst op een overdosis van Palfium. Vier dagen later, uitgerekend op de dag van de geplande opname in de Jellinek kliniek, wordt hij begraven op het Antwerpse Schoonselhof. Ruim een jaar na zijn dood wordt zijn stoffelijk overschot opgegraven en naar het erepark van het Schoonselhof overgebracht. Het is een postume hulde die enkel voor grote schrijvers is weggelegd. Zijn grafmonument met als inscriptie 'Recht op antwoord – Recht op leven' is ontworpen door Mark Macke. Het is een celdeur met een getralied raam waaruit rozen bloeien. Wat verderop ligt zijn literaire mentor Willem Elsschot begraven.

Postuum verschijnen nog 'Kaas met gaatjes' (1970); 'Tabula rasa' (1970) en 'De dorpsveroveraar' (1973), alsook verschillende heruitgaven, onder meer zijn verzamelde werken 'Recht op antwoord en het andere proza' (VAN DE VELDE, 1980).

2. BESPREKING

Ellen VAN PELT, de auteur van de biografie, werkte ruim tien jaar als psychologe en publiceerde in 2015 haar debuutroman *Drift*. Auteur Erik Vlaminck motiveerde haar om Roger Van de Velde als schrijver beter te leren kennen. Dit resulteerde in deze merkwaardige biografie die vijftig jaar na zijn overlijden is verschenen.

Wie zich ooit waagde aan het schrijven van een gecompliceerde biografie weet dat dit met Sisyfusarbeid gepaard gaat. Ellen VAN PELT is er in geslaagd om de verwevenheid van de nagelaten pennenvruchten van Roger Van de Velde met zijn dramatisch verlopen leven te verpakken in een vlot lezend boek. Zijn jeugdwerk, journalistieke teksten, enkele brieven, literaire topwerken en postuum verschenen werken en herdrukken passeren allemaal de revue. Het werd een echt eerherstel van Roger Van de Velde als getalenteerd schrijver en als persoon. Het is het boek dat nog moest geschreven worden.

Opvallend is dat hij zijn belangrijkste literaire werken realiseerde op zeer korte tijd (van 1966 tot 1969) en dit ondanks het verbod van de penitentiaire overheid om te publiceren. Vooral tijdens zijn verblijven in de gevangenis van Turnhout in 1965 en 1968 kwam zijn schrijfdrang opwellen. Door de opsluiting op een individuele cel in Turnhout ontsnapte hij aan een druk gemeenschapsregime zoals dit in Doornik en Merksplas het geval was. Als 'bijzondere gunst' kon hij in Turnhout ook beschikken over een schrijfmachine. Schrijven en publiceren heeft hem blijkbaar overeind gehouden. Aanvankelijk beschrijft hij vooral wat mensen rondom hem meemaken. Toch duiken er sporadisch verdoken autobiografische elementen op. Het meest autobiografisch verhaal verscheen echter postuum in 'Kaas met gaatjes'. Het is het kortverhaal 'Côtes de Kabylie' dat verwijst naar goedkope Algerijnse wijn. Intussen had hij uiteraard met 'Recht op antwoord' in 1969 voluit de aandacht getrokken op zijn persoonlijk interneringsdrama.

Een belangrijke vaststelling is dat in de jaren 1960 ook buiten de gevangensmuren bitter weinig gespecialiseerde behandelingsmogelijkheden voor verslaving beschikbaar waren in ons land. Specifiek voor alcoholproblemen kwamen iets meer mogelijkheden stilaan op gang (CASSELMAN, 2019). Maar de alcoholproblemen bleven bij Roger Van de Velde te veel op de achtergrond ten opzichte van de later tot stand gekomen maar wel meer gestigmatiseerde Palfiumverslaving wat ook gepaard ging met meer gerechtelijke problemen (VARENNE, 1967). Roger Van de Velde verklaart in 'Recht op antwoord' dat hij zelf te vergeefs zocht naar 'de complexen' die aan de basis lagen van zijn verslaving. Hij citeert zelfs de Utrechtse psychiater en hoogleraar psychiatrie H. C. RÜMKE (1893-1967) die beschrijft dat onstilbare verlangens en zuchtigheid kunnen ontsporen tot verslaving (RÜMKE, 1967). Een vraag die blijft hangen is of de opname in de Amsterdamse Jellinekliniek, die uiteindelijk niet doorging, de redding had kunnen betekenen. Misschien. Wel is het zo dat een residentiële opname, ook in een supergespecialiseerde instelling, zonder vooraf voldoende motivatiebevordering, altijd een dubbelte op zijn kant is. Bovendien is er nadien altijd een lange periode van herstel noodzakelijk. De begeleiding hierbij is altijd moeilijker wanneer de vertrouwde behandelaars op zowat driehonderdvijftig kilometer van huis verwijderd zijn. De voortdurende steun van zijn vrouw Rosa en van een aantal bevriende schrijvers had hierbij belangrijk kunnen geweest zijn.

Tot slot is er nog de vraag of de aanklacht van Roger Van de Velde enige verandering op gang heeft gebracht voor het Belgisch interneringssysteem? Niet op korte tijd. Slechts vanaf 1999 is een weliswaar grondige hervorming van het interneringssysteem die traag op gang kwam en tot op heden bleef doorgaan. Mede door herhaalde veroordelingen van ons land door internationale instanties kwamen een aantal forensische afdelingen in enkele psychiatrische ziekenhuizen ter beschikking en later twee Forensisch Psychiatrische Centra, alsook enkele specifieke eenheden voor daders van seksuele misdrijven, voor langdurig verblijf en voor vrouwen. Gelijklopend kwam een nieuwe interneringswet weliswaar zeer moeizaam tot stand om pas in 2016 ten volle operationeel te worden (CASSELMAN et al., 2015). Ondanks deze opmerkelijke ontwikkelingen stellen we toch vast dat op 1 december 2017 nog steeds 621 of 19% van alle geïnterneerde personen in België in een detentiesituatie verbleven en op 1 juni 2020 was dit nog 579 of 16% (SEYNNAEVE et al., 2018; Databank KBM's, 2020).

REFERENTIES

- CASSELMAN, J. (2019). *Van jeneverellende tot Tournée Minérale. 150 jaar aanpak van alcoholproblemen in Vlaanderen*. Gompel&Svacina.
- CASSELMAN, J., DE RYCKE, R., & HEIMANS, H. (Eds.) (2015). *Internering. Nieuwe interneringswet en organisatie van de zorg*. Die Keure.
- Databank KBM's, Kamers voor de Bescherming van de Maatschappij, 2020.

- RÜMKE, H.C. (1967). *Psychiatrie III. Tussen psychose en normaliteit*. Scheltema en Holkema. Zie: Zuchten en verslavingen, 274-324.
- SEYNNAEVE, K., GOYENS, M., & DHEEDENE, J. (2018). Internering in een veranderd zorglandschap. *Panopticon*, 39(3), 241-250.
- VAN DE VELDE, R. (1980). *Recht op antwoord en al het ander proza*. Elsevier Manteau.
- VARENNE, G. (1967). Medico-legale problemen in verband met toxicomanieën. *Rechtskundig Weekblad*, 30(33), 1593-1602.
- VARENNE, G. (1971). *L'abus des drogues*. Charles Dessart. Zie: Palfium, 183-197.